

УДК 657.6:504:502.173:005.52

**АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ
ПРОЦЕСУ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ**

В. Л. Акулєнко, канд. екон. наук, професор

*Шосткинський інститут Сумського державного університету,
вул. Гагаріна 1, 41100, м. Шостка, Сумська область*

У роботі наведені ринкові та суспільні переваги екологічного розвитку. Визначені передумови удосконалення системи екологічного аудиту. Також розглядається процес формування факторів попиту та факторів пропозиції екологічного аудиту. Запропоновані умови активізації екологічного аудиту.

***Ключові слова:** екологічний аудит, активізація, фактори попиту, фактори пропозиції.*

Постановка завдання. Незважаючи на те, що наукові підходи до формування та впровадження систем і методів екологічного аудиту досить широко дискутуються та глибоко досліджені, на сьогодні, майже відсутні питання формування теоретико-організаційних основ ЕА в напрямку його активізації в умовах нестабільного ринку для підвищення екологічної безпеки.

Більш глибокого наукового розроблення потребують питання формування факторів попиту та пропозиції на послуги аудиторської діяльності з огляду на дотримання нормативів екологічної безпеки, особливості впровадження рекомендацій екологічного аудиту та загальна ефективність перевірок в умовах національної економіки.

Виклад основного матеріалу. На думку О. Бондаря та його співавторів, поширення ЕА в Україні стримує не лише недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, але й брак державного і ринкового попиту на еколого-аудиторські послуги [1]. Автор відмічає, що значення ЕА недостатньо оцінено в реалізації національної політики екологічно збалансованого розвитку, а екологічні вимоги до власників підприємств, корпорацій доцільно посилити.

На цей час роль і місце екологічного аудиту в системі державного управління в галузі охорони навколишнього середовища законодавчо не досконалі, що тягне за собою некерований його розвиток у системі екологічних послуг і не сприяє вирішенню природоохоронних завдань

екологічної безпеки, досягненню позитивного екологічного ефекту в діяльності підприємств.

Разом із тим, в Україні намітилися зміни у структурі промислового виробництва, відбувається розвиток ринку енергетики та видобутку сланцевого газу, зростання кількості «зелених» технологій та екологічних товарів. Такі обставини свідчать про необхідність застосування засобів контролю за виконанням екологічних стандартів та нормативів, підвищення рівня контролю та стимулювання природоохоронної та ресурсозбержної діяльності.

У науковій літературі [1, 2] визначені значні ринкові та суспільні переваги, що має ЕА, а саме:

- поліпшення суспільної та інвестиційної привабливості підприємства, зміцнення загального ринкового і державного іміджів, авторитету;
- нормалізація функціонування цілісної системи управління, професіоналізм персоналу;
- підвищення екологічної свідомості керівників суб'єктів господарювання, їх екологічної відповідальності, екологізації виробництва згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- інтегрованість «продуктової» політики, адекватної вимогам СОТ, екологізація життєвого циклу продукції, мінімізація екологічних ризиків, дотримання суб'єктами господарювання вимог екологічної безпеки;
- захист прав споживача на екологічно безпечну продукцію, узгодження державних і корпоративних інтересів природокористування для екобезпечного розвитку суспільства, розподіл екологічної відповідальності;
- дотримання правового регулювання заповідної та охоронної справ, розвиток національної екологічної мережі, ефективне використання місцевих і державних природоохоронних фондів;
- упровадження в практику принципу «винуватець забруднення платить», відпрацювання економічного механізму його застосування на місцевому, територіальному, галузевому, міжвідомчому рівнях;
- справедливий розподіл еколого-економічної відповідальності між суб'єктами приватизаційного процесу, зменшення інвестиційних ризиків;
- запобігання ризикам виробництва, скорочення витрат підприємств, економія енергії, мінімізація відходів, високі якість і безпека продукції.

Поширення екологічного аудиту та впровадження практичних рекомендацій, що видаються екоаудитором у своєму висновку, покликане сприяти зменшенню рівня антропогенного впливу підприємств на навколишнє середовище.

Екологічний аудит дозволяє проводити незалежну оцінку природоохоронної діяльності організацій, виявляти факти і причини порушень законодавства у галузі охорони навколишнього середовища підприємствами, запобігати накладенню штрафних санкцій, виробляти рекомендації щодо усунення виявлених недоліків. Однак достовірність результатів проведення екологічного аудиту, якість наданих рекомендацій залежать від наявності правових актів, що регламентують цю діяльність.

На нашу думку, передумовами удосконалення системи екологічного аудиту, можуть бути такі потреби:

- підвищення надійності екологічної безпеки підприємств;

- зниження вартості виробничого процесу на основі вдосконалення процедур обліку ресурсів;
- удосконалення існуючих механізмів фінансового обліку та аудиту;
- зниження ризику неправомірної «корекції» звітних даних, фінансових зловживань і несанкціонованого використання ресурсів;
- підвищення якості управлінських рішень за рахунок більшої надійності управлінської звітності, підвищення прозорості внутрішнього аудиту підприємства з урахуванням екологічних показників;
- виконання вимог регулювальних органів, зокрема в цілях виконання екологічної політики;
- підвищення конкурентноспроможності підприємства в умовах нестабільної економічної ситуації;
- підвищення репутації підприємства для клієнтів, акціонерів, регулювальних органів, інвесторів та інших зацікавлених сторін;
- контроль якості проведення екологічного аудиту, в тому числі штрафні санкції за свідомо неякісний висновок або незмістовні рекомендації.

Отже, аналіз соціально-економічних та екологічних факторів розвитку ЕА переконує у тому, що заходи щодо активізації цього виду діяльності будуть результативними лише у разі створення необхідних передумов.

1. Фактори попиту на роботи та послуги екологічних аудиторів.

Попит на проведення екологічного аудиту зростає, і він буде тим більший, чим більш значущими будуть чинники, які визначають ефективність його проведення для підприємства. Загалом оцінку абсолютної ефективності активізації екологічного аудиту можна розрахувати шляхом визначення різниці між додатковим грошовим потоком, який створюється за рахунок упровадження рекомендацій екологічного аудиту, тобто додатковими ефектами (економія коштів, відвернений економічний збиток, повернена гарна репутація підприємства, відновлений корпоративний імідж та ін.) упродовж певного періоду та витратами на його проведення протягом цього ж періоду.

Загальну абсолютну ефективність активізації екологічного аудиту, на наш погляд, можна представити таким чином:

$$AE_{EA} = RG_{EA} - V_{EA}, \quad (1)$$

де AE_{EA} – абсолютна ефективність активізації ЕА;

RG_{EA} – річний додатковий грошовий потік, створюваний ефектами від проведення ЕА;

V_{EA} – річні витрати на проведення ЕА.

При цьому важливо зауважити, що витрати на ЕА на підприємстві доцільно розглядати як комплекс витрат на проведення робіт з внутрішнього ЕА та забезпечення робіт зовнішнього незалежного ЕА:

$$V_{EA} = V_{EA\text{внутр}} + V_{EA\text{зовн}} \quad (2)$$

де $V_{EA\text{внутр}}$ – витрати на проведення робіт під час внутрішнього ЕА;

$V_{EA\text{зовн}}$ – витрати на проведення робіт зовнішнього ЕА.

У свою чергу, річний додатковий грошовий потік, створюваний ефектами від проведення ЕА, формується на основі зекономлених коштів

підприємств, які можуть бути заощаджені за рахунок попередженого чи відверненого еколого-економічного збитку від екодеструктивної діяльності підприємства ($ПЕЗ_{EA}$ за період, грн), суми екологічних платежів, які були заощаджені підприємством ($ЕП_{EA}$ за період, грн.), суми інвестиційних ресурсів, залучених на підприємство за результатами проведення ЕА та сертифікації (I_{EA} за період, грн):

$$RG_{EA} = ПЕЗ_{EA} + ЕП_{EA} + I_{EA}. \quad (3)$$

Таким чином, існують об'єктивні передумови управління попитом на послуги ЕА з боку регіональної та державної влади не лише з точки зору екологічної безпеки, а й з боку підвищення економічної ефективності підприємств.

Попит на проведення ЕА не буде виникати спонтанно, він обумовлений комплексом заходів, які необхідно запроваджувати на державному рівні:

- зростанням відповідальності підприємств за вироблену продукцію, управлінням життєвим циклом продукції з точки зору екологічного менеджменту;
- врахуванням витрат на проведення ЕА;
- екологізацією господарської та управлінської діяльності;
- застосуванням більш жорсткої екологічної політики до підприємств всіх форм власності;
- інформаційними інструментами підвищення мотивації підприємств у проведенні ЕА;
- забезпеченням фінансової допомоги підприємствам, які регулярно та комплексно застосовують ЕА у своїй господарській практиці;
- наявністю податкових пільг та державної підтримки у вигляді субсидій та дотацій, кредитної підтримки, необхідних для підвищення бажаності впровадження систем екологічного менеджменту та ЕА.

2. Фактори пропозиції щодо проведення та розвитку ЕА.

Сьогодні аудиторські заходи проводяться за формами і методами, що не відповідають міжнародним стандартам та сучасним вимогам. Недосконалими є методичні засади здійснення екологічного аудиту, які, на наш погляд, потребують невідкладного доопрацювання та розроблення уніфікованого нормативно-правового забезпечення. Доречно додати, що у багатьох регіонах держави практично не здійснюються цільова професійна підготовка та перепідготовка екологічних аудиторів; потребують удосконалення відповідні навчальні посібники, підручники, інша методична література тощо.

Вивчення пропозиції аудиторської діяльності екологічної спрямованості базується на таких факторах:

- наявності підприємств, які змогли б надати професійні послуги з ЕА (показники кадрової забезпеченості підприємств, наявність необхідних потужностей, сертифікатів та інші);
- наявності необхідної (в тому числі з урахуванням цінових факторів) технічної бази та можливостей для проведення ЕА окремих видів діяльності (хімічних, аграрних, високотехнологічних та інших виробництв);
- можливості та доступності до баз моніторингового контролю, який забезпечує ряд еколого-економічних показників за галузями (наприклад,

кількісні та якісні показники різних відходів на підприємствах однієї або спорідненої галузі);

- наявності інформаційних технологій, що дозволили б швидко оброблювати великі обсяги інформації та скоротити час на проведення ЕА;
- наявності організаційних умов діяльності (наявність ліцензій, патентів та дозволів).

Таким чином, основними цілями активізації ЕА ми вважаємо:

- зниження негативного впливу підприємств на навколишнє середовище;
- зменшення адміністративних бар'єрів у процесі розподілу (інвестиційних) кредитних коштів;
- стимулювання суб'єктів господарської та іншої діяльності до інформаційної відкритості в частині відповідності їх діяльності нормативам екологічної безпеки;
- створення ефективного сектору економіки у сфері екологічних послуг;
- гармонізацію національного законодавства за директивами ЄС, актами ОЕСР у частині проведення обов'язкового екологічного аудиту;
- запровадження більш чистих технологій.

На основі огляду літератури ми запропонували наступні умови активізації ЕА:

- законодавче закріплення обов'язкового внутрішнього та зовнішнього ЕА для суб'єктів господарської та іншої діяльності, що негативно впливає на навколишнє середовище з відповідним визначенням рівня впливу підприємства;
- визначення періодичності проведення обов'язкового екологічного аудиту та організаційної процедури проведення екологічної аудиторської діяльності;
- визначення необхідних вимог до якості проведення екологічного аудиту та надання супутніх екологічному аудиту послуг;
- визначення організаційно-економічних механізмів та інструментів, які стимулюють проведення екологічного аудиту, в тому числі встановлення особливостей державного регулювання господарської діяльності в умовах готовності бізнесу до відкритої екологічної політики;
- адаптація міжнародного досвіду ЕА за горизонтальними та секторальними директивами до процедури ЕА.

Висновок. Аналізуючи викладений матеріал, можна зробити висновок. Важливу роль в активізації ринку екологічного аудиту відіграють державні та регіональні органи влади, які повинні стимулювати фактори попиту та пропозиції на послуги екологічного аудиту. Для того щоб попит на послуги екологічного аудиту сформувався, необхідно, щоб вони були сприйняті населенням, керівництвом підприємств та всією соціальною системою регіону. Саме в цій системі формуються фактори попиту: ступінь обізнаності населення з результатами аудиту, бажання керівництва регіону покращити екологічну ситуацію, економічна спроможність підприємств для проведення екологічного аудиту тощо.

SUMMARY

ANALYSIS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL AUDITING

*V. L. Akulenko, Dr of Economics, Professor
Shostka Institute of Sumy State University
1, Gagarina St., 41100, Shostka, Sumy region, Ukraine*

In the paper the author indicates the market and social benefits of environmental development, preconditions that improve the system of environmental auditing. Also the author considers the formation of demand and supply factors for environmental auditing, the conditions that enhance environmental auditing.

Keywords: *environmental auditing, activation, demand factors, supply factors.*

РЕЗЮМЕ

АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АУДИТА

*В. Л. Акуленко, канд. экон. наук, профессор
Шосткинский институт Сумского государственного университета,
ул. Гагарина, 1, 41100, г. Шостка, Сумская область, Украина*

В работе приведены рыночные и общественные преимущества экологического развития. Определены предпосылки совершенствования системы экологического аудита. Также рассматривается процесс формирования факторов спроса и факторов предложения экологического аудита. Предложены условия активизации экологического аудита.

Ключевые слова: *экологический аудит, активизация, факторы спроса, факторы предложения.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Екологічний аудит: світовий досвід і вітчизняні реалії / О. Бондар, Г. Білявський, Ю. Саталкін, М. Пилипчук // Вісник НАН України. – 2011. – № 4. – С. 42–51.
- 2 Серов Г. П. Экологический аудит и экоаудиторская деятельность: научно-практическое руководство / Г. П. Серов. – М. : Дело, 2008. – 408 с.
- 3 Ліпанова О. А. Споживча політика: національні і регіональні пріоритети // Третя науково-практична інтернет-конференція «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в 21-му столітті». – Одеса, ОПУ, 17-19.05. 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://economics.opu.ua/files/science/2012/16.05/section_2.pdf.

Надійшла до редакції 21 вересня 2015 р.